

Johann Cothmann Carolus Rhenisius

Disputatio Theologica De Providentia Divina

Rostochii: Kilius, 1640

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn739743260>

Druck Freier Zugang

Vert.: C. Rhemius

Fok. Cothmann.

R. U. theol. 1640

28- 17-12
Disputatio Theologica,
DE
PROVIDENTIA
DIVINA,

Quam
Auxilio Dei res cunctas providen-
tia sua ordinantis

PRÆSIDE

Reverendo admodum, Clarissimo & Excellentissimo
VIRO

Dn. JOHANNES COTHMANNO

S. S. Theologiæ Doctore & Professore,

Domino & Præceptore suo venerando,

Publicè proponet

CAROLUS RHENISIUS

Breslâ Siles.

In Auditorio Majori

Ad diem 28. Martij horis à 7. matutinis.

ROSTOCHII,
Typis NICOLAI KILII, Acad. Typogr.

Anno M. DC. XL,

1640

CVM DEO.

I.

Doctrinam de providentia necessariam equidem, attamen intricatam quodammodo esse, notum est ex quaestionum de illa motarum varietate. Unde *Zanchius libro 5. de Nat. Dei cap. 1 p. 427.* ait: certè ea quaestio de providentia Dei semper fuit jam inde ab antiquis agitata temporibus, non tam apud Judaeos, veterem scil. Dei populum, quàm etiam apud gentiles, profanosq; scriptores: idq; tam variè tamq; diversè, ut de nulla planè re alia plures magisq; diversae legantur, quàm de providentia Dei hominum sententiae. Quod cum ita sit, placet divina assistente gratia, orthodoxam de providentia Dei paucis Aphorismis seu Thesisibus inclusam, repetere sententiam, praemissa prius Quaestione: an sit divina providentia.

II.

Hanc quaestionem licet illi negent qui omnia casu & fortuna facta esse, & quotidie fieri atq; contingere affirmant, qui ex *Psal. mo 73. v. 11.* dicunt: non videt dominus nec intelligit Deus Jacob. conf. *Job. 22. v. 14.* Qui arbitrantur Deum non aliter mundum à se conditum deseruisse, ut Architecti solent extructo & absoluto aliquo aedificio. Quò referri solet locus *Gen. 2. v. 3.* Verùm illam sententiam cum manifesta pugnare veritate, probat 1. infinita Dei omniscientia, res omnes antequam fiunt praescientis & oculis divinis intuentis. videantur loca *Deut. 31. v. 20. Ose. 5. v. 3. Joh. 6. v. 64. c. 18. v. 4. Act. 17. v. 18.* Unde Deus ipse argumentum suae divinitatis desumit in *Esaia c. 41. v. 23. c. 46. v. 10. 2. constantissima, & perpetua totius mundi gubernatio & conservatio insigne divinae providentiae argumentum est conf. Psal. 119. v. 90. 91. Psal. 36. v. 8.*

A 2

Psal. 104.

Psal. 104. v. 14. 27. *Psal.* 147. v. 9. *Matt.* 6. v. 26. 28. *Col.* 1. v. 17. *Hebr.* 1. v. 3. 3. Hominum piorum & impiorum conscientia, Deum bonorum operum remuneratorem, & malarum actionum iustissimum vindicem esse testantur, eoq; ipso Deum omnia sapientissimè gubernare probatur vide *Gen.* 4. v. 13. 14. *Psal.* 139. v. 28. *Matth.* 27. v. 4. *Rom.* 2. v. 15. 4. Exempla quoq; scripturæ, hominum singulariter conservatorum providentiæ divinæ argumentum suppeditant. Sicuti in Noacho, Daniele ejusq; socijs, Paulo & alijs infinitis videre licet. Thesis ergo certissima est, dari divinam providentiam.

III.

Cum ergo quid sit quaeritur? illam ita ex scriptura describimus. Providentia est actio Dei omnia scientis & videntis, qua sine ulla intermissione, creaturas à se conditas sustentat & conservat, bona omnia clementer promovet: mala verò severè prohibet, & ad bonos fines pro infinita sua sapientia dirigit, & sæpe propter homines pios omnia ita moderatur, ut multa in causis secundis mitiget & impediat. Descriptio hæc ex hisce scripturæ locis est desumpta *Psal.* 94. v. 8. *Psal.* 34. v. 16. 17. *Col.* 1. v. 16. 17. *Hebr.* 1. v. 3. *Act.* 17. v. 28. *Psal.* 104. v. 29. *Psal.* 148. v. 5. 6. *Job.* 28. v. 25. *Jos.* 10. v. 13. c. 3. v. 16. *Neh.* 9. v. 6. *Dan.* 3. v. 27. & passim.

IV.

In hac descriptione licet mentio fiat præscientiæ divinæ, ita ut illa à providentia nunquam separetur; hinc tamen malè inferitur Dei præscientiam & providentiam esse unum & idem, nihilq; inter illa duo esse discriminis. Præscientia enim præcisè ad notitiam & cognitionem, non verò providam Dei curam, directæ. Et Deus æquè præscit mala ac bona. Hinc *Chemn. part.* 1. L. C. p. 349. eleganter ait: Providentia non simpliciter significat notitiam, sed complectitur etiam affectum. Præscientia verò simpliciter notitiam significat, & tam de bonis, quam malis accipitur. Licet ergo conjuncta sint, discrimen tamen admittunt. Unde *August.* lib. 4. cap. 27. de Civit. Dei rectè inquit: Ita factum est, ut nec Deum aliquid futurorum lateret, nec præsciendo quenquam peccare compelleret.

V, Pro-

V.

Providentia autem Dei pro diversitate objectorum, est vel generalis, qua totum naturæ ordinem, prima creatione constitutum conservat, & unam quamq; naturam motus creatione inditos exercere sinit. Ordinaria enim providentia Deus sicuti res creavit, ita & conservat. In hac autem providentia sæpe ad nominis sui gloriam illustrandam extraordinarie Deus agit. Sic ignis non comburit rem combustibilem *Ex. 3. v. 2; Dan. 3. v. 29.* Aquæ usitatum cursum intermittunt *Jos. 3. v. 16.* Asina loquitur *Num. 22. v. 30.* voraces corvi pascunt Eliam *1. Reg. 17. v. 6.* concluduntur ora leonum *Dan. 6. v. 22.* vestes non atteruntur *Deut. 8. v. 4.*

VI.

Ab hac generali providentia nulla creatura, minima licet sit excluditur, omnia enim Deus quæ in mundo sunt dirigit, conservat & gubernat *Psal. 33. v. 13. 14. 15. Matth. 6. v. 28. c. 10. v. 29.* Neq; locus *1. Cor. 9. v. 9.* contrarium dicit, ubi Paulus quærit: num boves Deo sunt curæ? Apostolus enim non negat boves Deo esse curæ, cum id David expressis verbis affirmet *Psal. 36. v. 8.* conf. *Psal. 104. v. 27. Psal. 145. v. 15. 16.* sed innuit à minori: si boves Deo sunt curæ, quod ex lege *Deut. 25. v. 4.* probatur. Multo magis Apostoli & Ecclesiæ ministri, utpote quorum opera Deus in propaganda Ecclesia utitur. Si ergo id inest quod minus, multo magis id inerit, quod majus. Hunc genuinum esse Apostoli scopum, ipsa textus *2. v. 14* arguit.

VII.

Licet verò in hac generali providentia Deus immediate multa operetur, non tamen semper, sed sæpius aliorum utitur ministerio, quò referimus hominis totius anima & corpore constantis in utero materno formationem. Animæ enim hominum hodie non immediatè creantur, sed vi benedictionis primavæ *Gen. 1. v. 28.* post diluvium quoq; repetitæ *Gen. 8. v. 17.* totus homo totum gignit hominem. Benedictio enim divina, non ad corpus solum, sed simul animam, utpote nobiliorem hominis partem referenda. Neq; dicendum est, benedictionem hanc divinam minus operatam fuisse in

homine, quam bestijs. Leo ex benedictione divina gignit leonem, ursus ursum & sic deinceps. Cur non homo nobilissima illa creatura generaret hominem? Deus ex costa animata Adami Evam formans, non legitur novam inspirasse animam. Cum enim costa illa animata erat, quid nova animæ inspiratione opus fuit? Adam post lapsum Sethum filium ad imaginem & similitudinem suam *Gen. 5. v. 3.* genuisse dicitur. Seth ergo animam mediantibus parentibus habuit. Quod si anima hodie divinitus immittatur, non facta per parentes propagatione, quomodo David se in iniquitate conceptum esse ait *Psal. 51. v. 7.*

VIII.

Et si Christus animam ex Maria virgine non assumpsisset, quomodo anima curata dici potuisset. Quod enim Christus non assumpsit non curavit. Quamvis verò propagationis modus, ut & aliæ circumstantiæ plenè à nobis exponi nequeant; non tamen ab ignorantia modi, ad negationem rei valet consequentia. Non verò sententiam hanc impugnant loca, quæ Deum animam dedisse dicunt *Eccles. 12. v. 7. Zach. 12. v. 1.* Nam sicuti non sequitur: Deus format corpus *Job. 10. v. 8. 9. 10. c. 31. v. 15. Psal. 139. v. 13. Jer. 1. v. 4.* Ergo immediatè format. Pari ratione de anima, altera hominis parte essentiali id concludendum non erit. Dat ergo Deus animam, modo à se constituto, mediatè scilicet per parentes.

IX.

Ad Providentiam generalem certum vitæ terminum, quatenus ille impijs quoque communis est referimus. Illum quidem præviâ scripturâ, Dei respectu, certum & definitum appellamus ex *Job. 14. v. 5. Psal. 31. v. 16. Psal. 139. v. 16.* non tamen simpliciter fatalem ac necessarium, nullo impietatis habito respectu. Quod constat ex promissionum divinarum veritate *Eph. 6. v. 2.* comminationum impietatem vindicantium severitate. *Psal. 55. v. 24. conf. Gen. 9. v. 6. 1. Cor. 11. v. 29. 30.* & precum singulari efficacia *Ex. 32. v. 11. 2. Reg. 20. v. 5. Act. 27. v. 24.*

X.

Circa providentiæ universalis considerationem, quæstio illa multum vexata moveri potest, quomodo scilicet Deus circa peccatum ver-

versetur *Bucanus Loc. 14. Thes. 10.* quaerens an etiam Deus in impiorum cordibus operetur, & illorum opera sua providentia decernat & regat? Respondet, qui admittit S. scripturam, id inficiari nullo modo potest, fieri videlicet nihil posse, nisi quod ipse decernit. *Calvinus lib. 1. Institut. cap. 18.* ait: volente ac iubente Deo excæcari hominem, qui mox cæcitatæ suæ poenas daturus est. Et negat Dei tantum permissu id fieri, sed etiam voluntate. Et postmodum concludit, nil efficere homines, nisi arcano Dei nutu, nec quicquam deliberando agitare, nisi quod ipse jam apud se decreverit, & arcana suæ directione constituerit.

XI.

In subsequenteribus clariùs se explicat, & mentem suam exponit, ita ajens: Deus toties pronunciat se excæcare hominum mentes & vertigine percutere, spiritu soporis inebriare, incutere amentiam, obdurare corda. Hæc etiam ad permissionem multi rejiciunt, ac si deferendo reprobos à Satana ex cæcari sineret. Sed cum disertè exprimat Spiritus S. justo Dei judicio infligi cæcitatem & amentiam, nimis frivola est solutio.

XII.

Beza in responsione ad acta colloq. *Mompelg. p. 175.* inquit: malorum quoque malas voluntates sanctè semper & rectè à Deo non tantum frænari & regi, sed etiam moveri &c. *Calvinus lib. 3. cap. 23. §. 4.* dicit: Fateor sane in hanc qua nunc illigati sunt conditionis miseriam, Dei voluntate decidisse universos filios Adam §. 8. cadit homo Dei providentia sic ordinante §. 9. ex Dei ordinatione impijs injicitur peccandi necessitas.

XIII.

Zanch. lib. 5 de Nat. Dei cap. 2. ait: Deum velle ea quæ homines indurati admittunt; ut quod rebellent, sicut fecit Pharaon. *p. 548.* Deus excitavit Pharaonem ad indurationem sui cordis, ut resisteret Moysi, denique excitavit ad omnia illa agenda, quæ egit malus, h. e. creavit hunc hominem ad hæc omnia mala. Quia verò *Wendelinus lib. 1. cap. 6. Christiana Theologia pag. 176.* Bezam cum Calvinò indignis modis à calumniatoribus in hoc argumento flagellari affirmat, videamus quid præstet. Dicit Bezam in absterfione calum-

calumniarum Heshusij respondere hisce verbis: causa peccati est tota in Satana & in nobis. Et subjungit Deum non novam infundere, sed eam quæ hominibus innata est pro infinita sua sapientia, quando & quomodo libuit movere, gubernare, flectere, regere deniq; moderari, ad nominis sui gloriam, in seipsi etiam impijs. Hæc quidem verba sobriè explicata saniora sunt, alijs antea allegatis. Quomodo verò conciliari invicem possunt vix videmus. Imprimis si argumenta Calvinii, ut & ipsius Wendelini, pensitaverimus. Elabi quidem conatur Wendelinus dum quatuor observanda & distinguenda in peccatis hominum, circa quæ divina occupatur permissio dicit 1. actionem per se, quatenus est actio. 2. vitium actioni inhærens. 3. directionem organi mali & actionis vitiosæ in objectum certum. 4. finem directionis è quo accidit peccati iudicii divini ratio, ut per hominum peccata Deus exequatur iusta sua iudicia. Primum, tertium & quartum à Deo esse affirmat.

XIV.

Quod verò non tantum quæstio sit de actione ipsa, directione ad certum objectum, ut & sine. Sed & vitio actioni inhærente, satis constat ex ante allegatis locis. Quod si ut loquuntur allegati auctores, ita non sentiunt, corrigant linguam. Nam ex verbis tuis iudicaberis: qui enim dicit ex Dei ordinatione impijs injici peccandi necessitatem. Lapsus esse Adamum Deo ita volente & ordinante, Pharaonem excitatum à Deo esse ad agenda mala. Quid aliud ille affirmat, quam vitium actioni inhærens esse à Deo. Quod ut eo dilucidius appareat considerabimus hac vice solum argumenta à Wendelino allegata p. 178. quibus vult probare cum permissione Dei, concurrere quoq; efficacem Dei actionem & concursum Dei cum pravis hominum actionibus scripturam aliquot locis exprimere. Argumentum primum desumit ex 2. Sam. 12. v. 11. ubi uxores Davidis Absolomo filio violandas à Deo esse traditas scriptura dicit. Respondeo. In loco illo duo benè sunt distinguenda. 1. impurus Absolomi animus, à Diabolo instigante, & Absolomo consentiente profectus. Ille certè non est à Deo impuritatem illam prohibente Lev. 18. v. 7. & in Absolomo peccatum hoc enorme commi-

commisit 2 *Sam.* 18. v. 14. & Achitophel qui consilium perpetrandi peccati dedit 2. *Sam.* 16. v. 21. graviter puniente 2. *Sam.* 17. v. 23. 2. Justissima adulterij à Davide perpetrati poena Deum auctorem habens. Quo respectu dicitur in textu: Ego suscitabo malum, uxores tuas dabo proximo, ego faciam verbum hoc. Quod nulla ratione de ipsa Absolonis impuritate intelligendum, quòd castitatis amantissimus Deus illam nullo ratione promoverit aut excitavit, absit ut illud cogitemus, nedum dicamus. Verum Deus sapientissimus malitià Absolonis à Diabolo excitatà, & consensu impuri Absolonis approbatà bene uti voluit, ad emendationem scil. Davidis. Dicente enim *August.* lib. 14. de Civ. Dei cap. 27. Deus non solum bonis sed etiam malis bene uti novit. Licet autem Deus peccata in bonum finem dirigat; hinc tamen nullo modo inferendum, illum ad malas hominum actiones, lege morali prohibitas efficaciter concurrere. Quomodo enim Deus efficaciter influeret ad id, quod sibi displicet, quodq; graviter punit?

XV.

Deinde ex 2. *Sam.* 16. v. 10. ait: Deum præcepisse Semeo, ut malediceret David. Respondeo. Deusejusmodi maledictionem lege expressa vetuit *Ex.* 22. v. 28. *Act.* 23. v. 7. & in Semeo graviter punivit 1. *Reg.* 2. v. 9. 46. cujuscunq; ergo rei Deus est ultor & osor: illam rem non promovet, nec ad illam excitandam efficaciter concurrat. Quando ergo David ait: Dominus dixit ut malediceret David, sensus non est; Semeum voluntate Dei efficaci & approbante maledixisse, id enim si verum esset, Semei nulla ratione peccasset. Nemo enim implendo Dei voluntatem peccat. Res ergo ita sese habet, ut egregie explicat *Chem. in Loc. de causa peccati* p. 376. Cum Deus vellet Davidem poenis exercere, & Semei haberet maledicum animum, dixit ei, ut malediceret Davidi, non operans vel efficiens in ipso animum malevolum. Usus ergo est Deus malitià à Diabolo excitatà, & prava hominum voluntate ortà, ad irrogandam Davidi poenam. Quæ verò consequentia? Sapientissimus Deus malo bene utitur. Ergo malum excitat!

XVI. Tertiò ex *Ezech. 14. v. 9.* colligit à Deo falsos Prophetas pelli-
ci & seduci. Respondeo rectè explicandum est, qua ratione Deus
seducat falsos Prophetas. Id autem fit, non quod Deus mendacium
falsis Prophetis instillet: illud enim est Diaboli proprium *Joh. 8. v. 44.*
sed quod eosdem dono prædicendi futura privet, utpote falso vati-
cinantes, non missi à Jehova *Jer. 14. v. 14.* Hoc autem dono privati,
nil nisi sua somnia proponunt. Dicuntur ergò seduci dum even-
tus prædictionibus pseudo Prophetis non respondet conf. *Jer. 28.*
v. 9. 15. 1. Reg. 22. v. 11. 12. Quæ verò sequela? Pseudopropheta contra
Dei voluntatem prophetantes seducuntur, dum eventus vaticinio
illorum non respondet. Ergone inferam: Deum efficaciter
concurrere ad falsorum prophetarum actiones? Illud enim falsis-
simum esse, indicant verba subsequencia, *v. 9. 10.* quibus poenam
pseudo Prophetis immittendam. justissimo judicio Deus subjungit
hisce verbis: extendam manum meam super Prophetam, & delebo
eum è medio populi mei Israel.

XVII. Quartò ex *1. Reg. 22. v. 22.* probat, à Deo Spiritus malos immit-
ti addito nocendi præcepto. Respondeo textus circumstantia evi-
denter demonstrant, agi ibidem de peccatis Achab, & poenis sub-
secuturis. Dicit ergò Deus postquam à Satana Achab accusatus:
quis ~~me~~ persuadebit Achab; ut abeat scil. ad locum occisioni
sue destinatum. Diabolus operam suam offert, tanquam Dei
carnifex. Accuratè ergò textus distinguit 1. Inter accusationem
Achab propter antegressa peccata, à Diabolo institutam. 2. Dei
decretum post illam accusationem. 3. Ipsam executionem &
punionem Diabolo commissam. Hinc verò minimè infer-
tur: Quia Deus tradit Achabum Diabolo propter antegressa
scelera; Ergò Deus ad malas hominum operationes efficaciter
concurrit. Contrarium potiùs inde evincimus, hoc modo: Qui-
cunq; punit homines propter operationes malas, ille efficaciter
non concurret ad easdem producendas. Prius verum est dicente
textu. Ergo.

XIX. Quin-

XIIX.

Quintò urget locum *Jer. 15. v. 8.* ubi Deus vastatorem adducere dicitur. Respondeo. Nonnulli vastatorem meridiei exponunt de peste ob locum *Psal. 91. v. 6* Quæ explicatio si obtineret, nihil subsidij haberet ex allegato loco Wendelinus. Nos illam explicationem non quidem absurdam, nec à textus visceribus omnino alienam arbitramur. Magis tamen propriam censemus expositionem illam, quâ prophetam de irruptione & bello, à rege Babyloniorum propter peccata enormia Judæorum immittendo loqui ajunt. Illa enim interpretatio non tantum ex *v. 2. 3. 9. 14.* dilucidè eruitur, sed & totidem ferme verbis *Cap. 21. v. 10* indicatur. Quis verò nexus argumenti? Deus justissimus Judæos pactum Jehovæ derelinqentes, & legem DEI non custodientes, bello per Babylonios punivit *Jer. 16. v. 10.* & seqq: Ergò Deus ad actiones malas efficaciter producendas concurrit. Imò invertendum potius esse argumentum quilibet animadvertit.

XIX.

Sextò profert locum *2. Thes. 2. v. 11.* ubi Deum efficaciam erroris mittere, ut credatur mendacio, dicitur. Respondeo. Describi in eo loco justissimam peccatorum poenam, contumacibus veritatis hostibus immittendam, adeò clarum est, ut qui illud negaret, aperte veritati contradiceret. Expressis enim dicitur verbis: eò quod dilectionem veritatis non receperunt, ut salvi fierent; ideo mittet illis Deus efficaces errores. Cum ergò quæritur, quomodo Deus efficaciam erroris mittat? dicendum est, illud non fieri, per cæcitatæ spiritualis in corda impiorum immiſſionem, aut novæ duritiæ productionem, sed per gratiæ divinæ, qua homines impij se indignos reddunt, subtractionem. Cum enim homines impij Deum relinquunt, vicissim à Deo justè deseruntur *2. Par. 15. v. 2. Psal. 81. v. 13. Esa. 5. v. 5.* & Satanæ justo judicio traditionem *1. Reg. 22. v. 22.* Diaboli enim proprium est corda impiorum pervertere *Act. 5. v. 3* & malitiâ implere *Joh. 13. v. 2. conf. 1. Cor. 7. v. 5. Act. 13. v. 10. Matt. 13. v. 28.* Quando ergo impij justissimè à Deo sunt deserti, & Diabolo traditi, capti sunt ab eo ad ipsius voluntatem *2. Tim. 2. v. 26.* postquam ergo sen-

stis incredulorum excœcavit Diabolus. 2. Cor. 4. v. 4. semper peccant. August. rem hanc rectè explicat Epist. 105. ad Sixtum. p. 533. his verbis: nec indurat Deus impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam.

XX.

Septimò adducit locum Esa. 19. v. 14. ubi Deus spiritu vertiginis homines implere dicitur. Respondeo Affirmatur Deus Aegyptios & Judæos ob antecedentia illorum peccata spiritu vertiginis implevisse, quòd tamen intelligendum non est, de efficaci cœcitatìs spiritualis operatione, aut immisione, quasi Deus cœcitatem in impiorum cordibus produxerit aut promoverit, sed quòd illos ita justè ob peccata desertos, maligni spiritus malitiâ permiserit, & gratiâ suâ privaverit. Quando itaq; homines præfractè peccantes gratiam Dei fastidiunt, Spiritum S. exacerbant Esa. 63. v. 10. peccatisq; contristant Eph. 4. v. 30. ac auribus suis graviter audiunt, & oculos, ne convertantur, claudunt Matth. 13. v. 15. Act. 28. v. 27. miscet Deus Spiritum vertiginis. Id autem fit quando suâ homo relinquitur malitiâ, justissimè à Deo ob præcedentia peccata desertus. Quia enim cor hominis sibi relictum tantum malum, & quidem כּוֹסֵר אֶרֶץ à pueritia proinde malus ille homo ex malo cordis sui thesauro depromit mala Matth. 12. v. 35. Quomodo enim ille bona potest loqui qui malus est. v. 34. cum arbor mala ac putris non possit bonos fructus edere Matth. 7. v. 18. Imprimis si secundo consideremus ejusmodi hominem ita desertum, Diabolo ob peccata esse traditum, qui de suo Joh. 8. v. 44. hominem suo arbitrio ob delicta relictum excœcat. 2. Cor. 4. v. 4. & malitiâ implet Act. 5. v. 3.

XXI.

Octavò profert locum Jer. 13. v. 12. 13. Responsio ex præcedentibus commodè peti potest, scilicet describi pœnam à justissimo Deo immittendam, ob peccata Judæorum planè enormia conf. v. 24. 28. Quomodo itaq; Deus impleat vertigine ex loco præcedente peti potest.

XXII. Nono.

XXII.

Nonò urget dictum *Esa. 54. v. 16.* ubi à Deo creari homicidam asseritur. Respondeo repetenda hîc sunt quæ ad locum primum *Theß. 14.* dicta sunt. Inspecie autem proponitur allegato loco consolatio ipsi Ecclesiæ externorum hostium violentiam metuenti, ac propterea trepidanti. *v. 11.* desumpto argumento à provida Dei erga Ecclesiam cura ac paterna providentiâ. Cujus argumenti summa est: Ecclesiæ hostium molimina in Dei esse manu, quæ non in Ecclesiæ perniciem, sed potius incrementum & emolumentum dirigit. Unde illorum conatus secûs sæpe ac ipsi hostes arbitrantur contingant. Proinde eosdem non esse nimium timendos. Quæ verò consequentia? hostium Ecclesiæ conatus Deus dicitur creare, id est, in salutem Ecclesiæ dirigere, dum illorum impietatem, quam Deus non fecit sed invenit & inventa bene utitur, ad fines bonos applicat. Ergò efficaciter Deus concurrit ad malorum hominum actiones? Aliud est Deum efficaciter ad malas hominum actiones concurrere; & aliud malis hominum actionibus à Diabolo excitatis, & hominum impiorum consensu ortis bene uti. Ultimum ex allegato probatur loco, non primum.

XXIII.

Decimò adducit locum *Esa. 53. v. 4.* ubi à Deo Christum vulneratum esse dicitur. Respondeo. Quia Christus nostra peccata sibi imponi libera voluntate *Hebr. 10. v. 9.* passus est, & pro nobis peccatum factum *2. Cor. 5. v. 21.* conf. *Psal. 40. v. 14.* Ideo iustissimus Deus proprio suo filio totius generis humani peccata imposita habenti, nostramq; personam sustinenti non pepercit *Rom. 8. v. 32.* Hincne concluditur Deum ad actiones hominum impiorum efficaciter concurrere? Nos potius ita colligimus: Quicumq; actiones hominum malas ita detestatur, ut easdem in proprio filio unigenito ac dilectissimo puniat. Ille utiq; ad malas actiones producendas non concurrit. Quomodo enim sanctissimus Deus promovendo concurreret ad id, quod extreme detestatur?

XXIV.

Undecimus urget locum *Act. 4. v. 28.* in quo manu & consilio suo Deum prædefinisse asseritur quæ Herodes & Pilatus fecerunt. Re-

spondeo: textus accuratè distinguit nefandū ac sceleratum Judæo-
 rum factum, odio & malitiā erga Christum profectū, à sapientissima
 Dei pessimis Judæorum conatibus optimè utentis, gubernatione ad
 redemptionem generis humani directā. Illud indicatur, dum di-
 citur: Herodes & Pilatus convenerunt facere, quæcūq; manus
 tua & consilium tuum prius decreverant fieri. Non dicitur, quod
 benè notandum est, Deum decrevisse ut Judæi hoc facerent, sed ut
 illa fierent. Judæorum ergo prava intentio & plusquam Diaboli-
 ca actio, odio & invidiā in Christum profecta, à paterno Dei amo-
 re totum genus humanum in peccata prolapsū morte filij redi-
 mere volente discernenda erit. Videns enim Deus sanguinarium
 Judæorum erga Christum animum, illo benè uti voluit. Ut & hic
 obtineat quod à Josepho dictum *Gen. 50. v. 20.* vos cogitastis ma-
 lum, sed Deus vertit illud in bonum. Deo licet passio filij placue-
 rit, actionem tamen Judæorum illi minimè placuisse indicat Petrus
Act. 3. v. 19. ubi Judæos ob illud factum ad pænitentiam invitavit,
 quam cum non agerent, totius urbis excidio vindicavit per Titum
 & Vespasianum teste Josepho.

XXV.

Duodecimò producit locum 2. *Par. 11. v. 4.* ubi defectio de-
 cem tribuum Dei opus esse affirmatur. Respondeo peccaverat gra-
 viter Salomon sequendo Deos alienos; comminatur ergo Deus
 Salomoni poenam *1. Reg. 11. v. 11.* inquiens: quia non custodivisti
 præcepta & pactum meum, scindam regnum tuum à te, & dabo
 illud servo tuo. Hoc autem impletum *1. Reg. 12. v. 15. 16.* Id autem di-
 vina factum est voluntate, peccata Salomonis legitimè vindicante.
 Deus enim quia est Dominus cæli & terræ *Psal. 24. v. 1. Matt. 11. v. 25.*
 regna mundi distribuit sicuti vult *Dan. 4. v. 22.* Hinc verò nullus ad
 actiones malas Dei infertur concursus.

XXVI.

Tandem adducit illa loca, ubi à Deo tyrannos vocari & san-
 ctificari ad iudiciorum suorum executionem dicitur; quos vocet
 secures, serras, virgas & malleos Dei, quos pro arbitrio suo regat &
 adhibeat ad contundendos impios *Esa. 10. v. 5. 6. 13. v. 3.* Respon-
 deo,

deo; in his locis actio Dei iustissima, à perversis hominum molitionibus & conatibus est distinguenda. Decrevit Deus ob peccata visitatione iræ animadvertere in iudæos, utitur operâ Nebuchodonosaris sua sponte belligerare volentis. Intentio autem Nebuchodonosaris longè alia fuit ac ipsius Dei ut dicitur *Esa. 10. v. 7. 12.* Quatenus itaq; Rex Babylonie Dei in puniendis iudæis fuit minister, appellatur virga furoris. Dicitur quoq; securis & serra, quia illius potentia fuit limitata, ne amplius quàm Deus voluit aut concessit, nocere posset. Medi & Persæ dicuntur sanctificati *Jes. 13. v. 3.* itidem respectu ministerij in puniendis Babylonij præstiti. Licet verò Rex Babylonie, ut & Medi ac Persæ peccarint, quatenus eandem cum Deo intentionem non habuerunt conf. *Esa. 10. v. 7.* Dei tamen actio fuit iustissima. Quando enim propter peccata homines punit, iusta Dei actio est.

XXVII.

Hactenus itaq; Wendelini vidimus argumenta, quibus probare voluit efficacem Dei actionem & concursum cum pravis hominum actionibus. Ut autem veritas eò dilucidior fiat, mentem nostram circa hanc quæstionem paucis exponemus. Primò extra controversiam ponimus, Deum sanctissimum peccatis non delectari *Psal. 5. v. 5.* quæcunq; ergò in mundo sunt peccata, non sunt ex patre sed ex mundo *1. Joh. 2. v. 16.* Hinc operantes iniquitatem Deus abominari dicitur *Deut. 18. v. 12.* & odisse *Psal. 45. v. 8. Zach. 8. v. 17.* Unde homines malum facientes eligunt quæ Deus non vult *Esa. 65. v. 12.* Et, ut rectè ait Chemin. de caus. peccat. p. 362. manifestissimum argumentum est *λύτρον* filij Dei, quod peccata extremè displiceant Deo.

XXVIII.

Hæc verissima sunt & negari non possunt, adeò ut Plato salvifica Dei cognitione non imbutus dixerit *Dial. 2. p. 555.* Bonorum solus Deus causa: malorum autem quamlibet aliam præter Deum querere decet; interim tamen circa peccata Deus non est otiosus spectator. In genere ergò Deus peccatum præscit, naturam sustentat, severissima addita comminatione prohibet, quam cum ho-

mines

mines usq; deq; habent, justè à Deo deferuntur, & potestati Sathanae traduntur, qui illos captivos tenens, ad omnis generis peccata instigat. Ne tamen Diabolus pro lubitu grassari queat, Deus metas certis præfinit, bonum sapius pro infinita sua sapientia ex peccato elicit. Et licet peccato Deus quandoq; bene ad exequenda sua iusta judicia utatur, absit tamen ut illum propterea ad pravas hominum actiones concurrere, affirmemus; infinitis quippe parafangis distant hæ assertiones: Pharaon excitatur à Deo ad agenda mala, ut Zanchium loquentem audivimus *Tb* 13. Et: Deus Pharaonis malitia ad nominis sui gloriam manifestandam usus est. Constat igitur his e dictis quomodo Deus circa peccata versetur.

XXIX.

Unam adhuc circa providentiam generalem considerabimus quæstionem, utrum scil. Deus mundum hunc sit destructurus secundum essentiam & substantiam. In hac quæstione si verborum scripturæ emphases consideremus, in affirmativam descendere non veremur. Dicimus ergò mundum interiturum, sicuti vestis aliqua veterascens mutari solet *Psal.* 102. v. 27. 28. & quidem igni omnia absumente & secundum essentiam destitute 2. *Pet.* 3. v. 7. hinc post illam destructionem locus mundi non amplius invenietur *Apoc.* 20. v. 11. & 16. v. 20. Coelum enim & terra abiisse dicitur & mare non amplius esse *Apoc.* 21. v. 1. In hac simplicitate permanemus, neq; novam cœlorum ac terræ innovationem scripturæ ignotam astruimus. Hactenus providentiam generalem vidimus: sequitur specialis.

XXX.

Providentia ergò specialis est, quæ versatur circa Ecclesiam, & singulos pios in Ecclesia viventes. Hos enim sicuti specialiter & plusquam paternè diligit; ita quoq; specialem illorum gerit curam. Angelis suis mandat ut custodiant illos in vijs suis *Psal.* 91. v. 11. Deduxit populum sicuti oves *Psal.* 77. v. 21. & custodit sicut pupillam oculi. *Dent.* 32. v. 8. Et quamvis sapius gravissimis involvantur calamitatibus, mirabiliter tamen ex iisdem, Dei providentiâ liberantur, sicuti exempla Patriarcharum aliorumq; Sanctorum abundè

abundè testantur. Et quia illa nota sunt, in illis recensendis non
erimus prolixiores. Hic igitur concludentes Patri misericordia-
rum devotas agimus gratias, quod hisce miserrimis temporibus
non planè nos deseruerit, sed gratia suà & provida curâ nobis ad-
esse, ne in nihilum redigeremur, voluerit. Quia verò peccatis nostris
atrocissimis majores meriti sumus poenas, devotis Deum rogamus
precibus, ne in ira sua nos v. sitet, sed misericordiæ suæ memor cle-
menter nos respiciat, exulum profundos gemitus & suspiria beni-
gnè exaudiat, quò tandem ex hac miseriarum valle liberati, in coe-
lestem transferamur mansionem, ubi verum est *πλῆμα*, ubi
Deum sine fine videbimus & sine defatigatione laudabimus.

SOLI DEO GLORIA.

Præstantissimo & Doctissimo

Dn. RESPONENTI.

Asserere providentiam si olim - *sophis*
Necesse visum, hanc maximè ob causam fuit,
Bonis virus quòd evenirent haud bona:
Non miror equidem *RHENIS* doctissime,
Theologicâ quòd in schola hanc nunc causam agis,
Quando optimè est malis, bonisq. pessimè:
Quin potius apprecor, tua ut qui hac legerint,
Solatia hinc capiant boni, metum mali.

Amicè applausurus scribebam

M. JEREMIAS NIGRINUS
Schola Rostoch, Rector.

C

Non

Non Bachum sævum; Venerem non curat
avaram;

Non Martem crudum Carolus ille meus,
A teneris verò suavissima Numina Vatum

Omnibus officijs suspicit atq; colit.

Perdus & pernox scrutatur mente sagaci

Et summi discit iussa verenda Dei.

Varniacæ Musæ testantur, credito lector

Hoc, quarum examen comprobatur atq; subit,

Nec non hoc doctum specimen testatur, Athe-

Quod dat Varniacis, Præsides magnificò (nis

Ergo Rhenisio grator, quod crimina spernit,

Virtutis contrà fert onus atq; decus.

*Amicitia & gratulationis ergo
appone*

M. ADAMUS SEIDENSCHWANTZ,

Scholæ Senat. Collega.

~~~~~

Was were steter Fleiß/ was embsiges beginnen /

Was ungesparte müß' der Fein mahl matten sinnen?

Wenn zur Vergeltung nicht die Tugend schenkt den
Lohn /

Der nimmer sterblich ist/ des Nahmens grossen Thon.

Was strenge Soldaten doch ans harte Joch der Kriege/

Was mache ihn sterben süß? Thut die Begier der Siege/

Und grossen Ruhmes nicht? Die reizet Jason an

Zum Kämpffen/ das er dort zu Colchos hatt gethan.

Dis

Diß eben treibet auch / O Freund der Pierinnen /
 Und zarten Graticn, dein eifriges Beginnen /
 Daß richtet deinen Weg / diß zeigt dir die Bahn /
 Nach Pyndus Awen hin / ja gar biß Himmel an.
 Vollende solchen Lauff; es wird dir warlich werden
 Der Tugend grosser Lohn / der nimmer in die Erden
 Mit dir wird eingesezt; Ja der zu keiner frist
 Vom vntergehen weis / und nimmer sterblich ist.

Dem Herren RESPONDENTI
 seinem vielgeneigten Freunde
 sehet dieses

ANDREAS Affieg von Breslau.

TErrigenum varios Numen comitetur ut actus,
 RHENISI, intrepidâ voce animoq. doces.
 Scilicet, haud hominum Numen malefacta jubere
 Neve juvare (malos quò malus error agit.
 Verum, quam meret impietas, hos mergere clade;
 Atq. mali vacuâ mente fovere pios.
 Sic retegis, malè quas deamat gens prava, latebras,
 Subdola quæ ratio subrogat arma, fugas.
 Propugnare pie pietatem Numinis insta,
 Nec te grata Dei gratia deficiet.

Hæc L.Mq; Præstantissimo Domino RESPONDENTI,
 Amico suo candidissimo inferebat

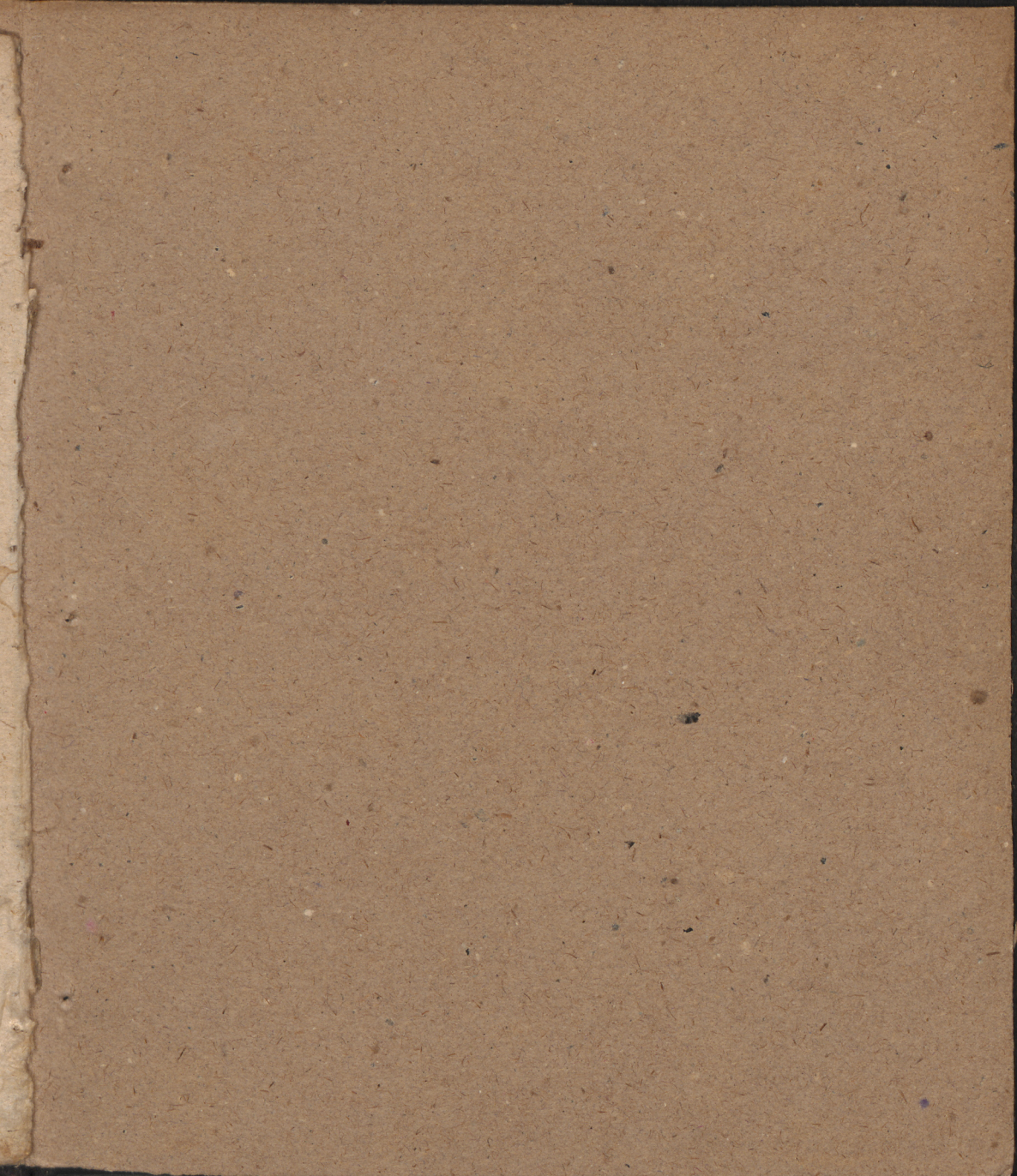
GREGORIUS Blech Lubenaviâ-
 Lusatus.

Diß eben treibet auch / O Freund
Vnd zarten Graticen, dein eifrig
Daß richtet deinen Weg / diß zeige
Nach Pyndus Awen hin / ja gar
Vollende solchen Lauff; es wird dir
Der Tugend grosser Lohn / der nimm
Mit dir wird eingesezt; Ja der zu
Vom vntergehen weis / vnd nimm

Dem Herren RES
seinem vielge
sehe

ANDREAS AMI

Terrigenū variōs Numen comite
RHENISI, intrepidā voce an
Scilicet, haud hominum Numen malefa
Neve iuvare (malos quō malus
Verūm, quam meret impietas, hos mer
Atq; mali vacuā mente forvere p
Sic retegis, malē quas deamat gens pra
Subdola q̄va ratio subrogat arma
Propugnare piē pietatem Numinis inst
Nec te grata Dei gratia deficiet.

Hæc L.Mq; Præstantissimo Don
Amico suo candidissim

GREGORIUS B

